

Lluís Borrassà: Vocació de sant Pere,
taula del *Retaule de sant Pere* de Terrassa

Catalunya 1400 El Gòtic Internacional

Organitza: Museu Nacional d'Art de Catalunya. Del 29 de març al 15 de juliol 2012 (Sala Temporals 1) Comissari: Rafael Cornudella (cap de l'Àrea d'art gòtic del MNAC), amb la col·laboració de Guadaira Macías i Cèsar Favà

***Catalunya 1400. El Gòtic Internacional* revisa un dels cicles més creatius en la història de l'art català, que coincideix amb l'etapa de l'art occidental coneguda com el "Gòtic Internacional". Aquest període, que s'inicia a finals del segle XIV i s'allarga fins a mitjan del segle XV, ha donat artistes que ocupen un lloc central en la història de l'art europeu, com és el cas de Lluís Borrassà, Rafael Destorrents, Pere Joan o Bernat Martorell.**

Al llarg del segle XIV es va produir a Europa un procés de diàleg i síntesi entre els dos grans pols de la modernitat artística: per una banda París, el nord de França i els antics Països Baixos, i per l'altra el centre d'Itàlia, principalment la Toscana. Pels volts de 1400 aquest procés cristal·litzà en un nou codi estètic que, tot i haver-se formulat primerament en un àmbit francès i "francoflamenc", es nodrí també d'altres aportacions internacionals i de seguida s'expandí per Europa. El dinamisme artístic de l'àrea francoflamenca i la política de mecenatge i de prestigi dels Valois, la casa regnant a França, expliquen l'èxit d'un model cultural que va seduir molts altres prínceps i senyors europeus.

Catalunya s'incorporà decididament al circuit de l'internacionalisme, reinterpretant amb originalitat aquest corrent estilístic marcat pels contrastos i que combinava, en un peculiar equilibri, la filigrana i l'observació de la natura, l'elegància i l'expressió, el luxe material i l'habilitat de l'artista. El fruit d'aquestes experiències constitueix un dels moments més plurals i intensos de l'art català.

Pere Joan: *Déu Pare*

Catalunya 1400. El Gòtic Internacional és la primera exposició de conjunt dedicada a una etapa de l'art gòtic català a Catalunya. Proposa una nova perspectiva sobre l'art d'aquest període, aplegant una mostra molt selectiva de

grans obres mestres. La pintura sobre taula –principalment els retaules– constitueix l'eix de la mostra, però també hi són representats altres gèneres pictòrics de luxe com ara la miniatura o el brodat. A més, s'exhibeixen exemples en el camp de l'orfebreria, ja es tracti de la producció parisenca de peces d'or esmaltades *en ronde bosse* com d'algunes notabilíssimes obres d'argenteria catalanes. El panorama es completa amb rellevants escultures de fusta policromada, de pedra i de terracuita.

L'exposició reuneix obres de diferents museus i biblioteques de Catalunya, Espanya i l'estranger. Moltes d'altres provenen també d'esglésies parroquials o monàstiques, de catedrals i d'altres institucions de l'Església, així com d'institucions civils, com ara el Palau de la Generalitat o l'Ajuntament de Lleida (Paeria).

Els grans retaules

El retaule és l'expressió més genuïna de la pintura catalana sobre taula des del segle XIV. Cap a 1400, mostra ja una fesomia clarament autòctona i ha adquirit unes dimensions considerables. L'exposició presenta retaules complets de Lluís Borrassà, Joan Mates, Bernat Martorell i Jaume Ferrer.

També es mostren, entre d'altres, les quatre taules amb escenes narratives del *Retaule de sant Jordi* de Bernat Martorell, avui al Louvre, segurament procedents de la Capella de Sant Jordi del Palau de la Generalitat i que es podran admirar per primer cop a Catalunya més d'un segle després de la seva exportació.

Orfebreria i escultura

Les peces d'orfebreria parisenques il·lustren les relacions dinàstiques i diplomàtiques entre les corts de França i de Catalunya-Aragó. La menuda joia de la tavella de ginesta (*cosse de gânet*) no era altra cosa que la divisa del rei Carles VI de França: amb metall daurat i petites perles es reproduïen la tavella i els bessons en el que sembla ara una joia sense temps, que pot semblar tan gòtica com moderna. El calze de Galceran de Vilanova, bisbe de la

Seu d'Urgell, encara afectat a l'ús litúrgic, és una obra cabdal de l'argenteria catalana i mostra un complex programa figuratiu. La creu processional d'Igualada s'ha restaurat al MNAC per a l'ocasió, recuperant la ubicació correcta de les seves peces escultòriques, que són d'una qualitat excepcional. També s'exposen les escultures de fusta policromades del *Sant Pere*, de Pere de Joan, procedent de l'antic retaule major de Sant Pere de Cubells, o l'escultura, de dos metres d'alçada, de la Mare de Déu atribuïda a Antoni Canet –un dels principals escultors i arquitectes catalans del seu temps– que era la imatge titular del retaule major del monestir de Santes Creus.

Miniatura gòtica

En aquest període la miniatura torna a florir i mostra la penetració dels nous models figuratius francoflamencs. L'exposició presenta un conjunt de 9 manuscrits il·luminats, un tipus d'obres que molt rarament són accessibles al gran públic, incloent els dos principals monuments de la miniatura gòtica catalana: el cèlebre *Missal de Santa Eulàlia* de Rafael Destorrents –que des de fa molts anys no havia sortit de la catedral de Barcelona– i el *Saltiri i llibre d'Hores* de Martorell, conservat a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

Rafael Destorrents, àlies Rafael Gregori:
Missal de santa Eulàlia (Missal del bisbe Joan Ermengol).
Judici final

Bernat Martorell inèdit: de la pintura als brodats

Bernat Martorell, el més gran pintor del gòtic català, és l'autor del *Retaule de sant Jordi* que prové molt probablement de la Capella de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. Les peces d'aquest retaule, desmembrat, es conserven disperses en museus estrangers. Les quatre conservades al Louvre es poden veure a l'exposició.

Des de fa temps, molts especialistes admeten que el meravellós *Frontal brodat de sant Jordi*, de la mateixa capella del Palau de la Generalitat, es degué confeccionar a partir d'un model pictòric proporcionat per Martorell. En aquest cas tenim documentat l'encàrrec del brodat, que va ser confiat pels diputats al brogador Antoni Sadurní. L'atribució del model pictòric a Martorell es fonamenta en l'anàlisi estilística.

Però no acaba aquí l'aportació de Martorell a la capella de la Generalitat. En realitat, el frontal brodat fa joc amb el *Tern de sant Jordi*, és a dir, el conjunt d'induments litúrgics format per una capa, una casulla i dues dalmàtiques, totes elles ornades amb escenes brodades de la llegenda de sant Jordi. Confeccionades a mitjans del segle XV, aquestes peces van ser, en èpoques posteriors, objecte de diverses remodelacions i restauracions, la qual cosa ha complicat i ha distorsionat la lectura estilística dels elements originals. Tanmateix, després d'una anàlisi aprofundida, els especialistes de l'Àrea d'Art Gòtic del MNAC han arribat a la conclusió que Martorell no només proporcionà la mostra pictòrica per al frontal, sinó també per a tots els brodats amb escenes figuratives del tern.

El *Frontal de sant Jordi* ja va ser exposat al MNAC en ocasió de l'exposició *Convidats d'Honor*, entre desembre de 2009 i abril de 2010, després de ser restaurat als tallers del MNAC gràcies a un acord entre el museu i el Departament de Presidència de la Generalitat. Més ençà, una de les dalmàtiques del tern ha estat objecte d'una altra intervenció de conservació-restauració al MNAC i és una de les peces que es mostren a l'exposició.

Amb les aportacions crítiques i les intervencions de conservació-restauració, el MNAC contribueix a posar en valor un dels conjunts més desconeguts de Bernat Martorell, que en aquest cas posà el seu talent al servei d'un gènere sumptuari, el del brodat amb fils d'or i de seda, que en aquella època era valorat per damunt de la pintura sobre taula.

Un projecte de recerca obert

Amb aquesta exposició culmina un important cicle de recerca que en els darrers anys s'ha concretat en altres projectes ja materialitzats, especialment la remodelació de l'exposició permanent d'art gòtic (maig 2010) i la publicació del llibre *El Gòtic a les col·leccions del MNAC* (2011). La nova perspectiva sobre el període de l'anomenat "Gòtic Internacional" que aporta l'exposició **Catalunya 1400** constitueix, entre altres coses, un prolongament d'aquesta línia d'investigació i reinterpretació d'un dels moments més creatius de l'art català. Els resultats de la recerca interdisciplinària es plasmen al catàleg de la mostra, redactat pels conservadors de l'Àrea d'Art Gòtic del MNAC i per reconeguts especialistes locals i internacionals. Les vies de recerca inèdites que es plantegen podran donar nous fruits en un futur immediat.

Àmbits de l'exposició

1. París – Barcelona: l'afrancesament d'una cultura

L'obertura cultural de Catalunya cap a França és una constant en els darrers segles de l'edat mitjana, però hi ha alguns moments en què la mirada a França fou especialment intensa. És el cas del regnat de Joan I d'Aragó, el Caçador, que es casà successivament amb dues princeses franceses, emparentades amb la família reial. Aquestes relacions dinàstiques i diplomàtiques entre els reis i els prínceps de França i de Catalunya-Aragó van propiciar les connexions i la transferència culturals.

L'intercanvi de regals, que era un hàbit característic de les corts, va comportar l'arribada a Catalunya d'objectes artístics de luxe –incloent-ne joies i manuscrits amb miniatures– obrats a París, al nord de França o als Països Baixos. Però també cal tenir en compte, sobretot com a centre de producció de manuscrits, el paper d'Avinyó, la ciutat del sud de França que era seu dels Papes, tant abans com després del Cisma de l'Església d'occident (1378).

Obres àmbit 1

Anònim actiu a París

Joia amb forma de tavella de ginesta

Cap a 1389

6 x 2 cm

Or (?) i perles

Barcelona

Capítol de la Catedral de Barcelona

Anònim actiu a París

(cap a 1405)

Anònim actiu a París

(cap a 1540)

Portapau del nen Jesús

Cap a 1405, figura del Nen

Cap a 1540, tron

15,5 x 7,8 x 4,6 cm

Or fos i repussat, amb aplicació d'esmalts opacs i translúcids
València
Cabildo metropolitano de Valencia

Anònim actiu a París

Reliquiari de la Resurrecció

Cap a 1380-1390

9,5 x 5 cm

Or cisellat i burinat, amb aplicació d'elements de fosa i esmalts opacs; cristall i perles
Capítol de la Catedral de Barcelona

Jean de Toulouse

Missale Parvum

Última dècada del segle XIV

29,5 x 22,5 x 5 cm

Tremp sobre pergamí

Barcelona

Espanya. Ministerio de Cultura. Arxiu de la Corona d'Aragó

Anònim actiu a París ?

Oeuvres complètes de Guillaume de Machaut

Cap a 1370-72

Pergamí

Cambridge

Corpus Christi College, dipòsit de la James E. & Elizabeth J. Ferrell Collection

2. Tradició i innovació en l'argenteria catalana

L'arribada a Catalunya de joies i objectes sumptuaris de l'estranger, així com d'orfebres forans –de França, Alemanya, Països Baixos o Itàlia– fou el principal vehicle de transmissió de les novetats en l'orfebreria. No hi ha proves que a Catalunya es produïssin esmalts en *ronde bosse* d'or, el gènere més representatiu de l'avantguarda parisenc del 1400, però l'orfebreria local incorpora les novetats estilístiques en els seus components decoratius, figuratius o arquitectònics. Això era compatible amb la continuïtat d'unes tipologies d'objecte i d'unes tècniques –com l'esmalt translúcid de tradició sienesa– que procedien dels segles anteriors.

Si conservem pocs exemples de joieria civil, en canvi s'han preservat bastants objectes d'argenteria litúrgica, de vegades molt ambiciosos per la mida, complexitat i qualitat. Les creus i els bordons exposats en aquesta sala,

per exemple, llueixen escultures en metall amb unes cadències i un refinament comparables a l'escultura monumental coetània.

Obres àmbit 2

Anònim actiu a Barcelona

Creu processional

Cap a 1400-1410

77 x 55,5 cm

Argent daurat, repussat i cisellat, figures de fosa i esmalts

Londres

Victoria & Albert Museum, llegat Dr. W. L. Hildburgh

Anònim. València

Calze de la reina Maria de Luna

Entre 1396-1406

Argent daurat, cisellat, esmaltat i amb elements de fosa

20,3 x 15,9 x 16,4 cm

Museu Nacional d'Art de Catalunya

Marc Canyes

Dos Bordons

1415

Argent repussat, cisellat i daurat, amb peces de fosa i aplicació d'esmalt translúcid

Sant Joan de les Abadesses

Museu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses

Anònim actiu a Barcelona

Creu processional de Santa Maria d'Igualada

Entre 1428 i 1439

71,5 x 55 cm

Argent repussat, cisellat i daurat, amb escultures de fosa

Igualada

Parròquia de Santa Maria d'Igualada (Bisbat de Vic)

Anònim actiu a Barcelona

Calze de Galceran de Vilanova

Cap a 1400

23 x 20 cm

Argent sobredaurat, repussat, cisellat i burinat, amb aplicació d'elements de fosa i esmalts translúcids

La Seu d'Urgell

Museu Diocesà d'Urgell

3. Artistes autòctons i artistes estrangers

La migració d'artistes a Catalunya, majorment procedents de l'Europa septentrional, fou un dels factors determinants respecte a l'adopció progressiva

del nou llenguatge figuratiu gestat al nord de França i a l'àrea neerlandesa. Ara bé, la força de la vigorosa tradició artística catalana del segle XIV aportava un factor de conservadorisme en el panorama obert i fluid d'inicis del segle XV.

Els contrastos d'estils i tradicions que sovint es produeixen en aquest moment els podem il·lustrar amb dues peces procedents de l'antic retaule major de l'església parroquial de Cubells (la Noguera), que era un conjunt pictòric centrat per l'escultura en fusta de sant Pere. Aquesta última fou realitzada segurament per Pere de Sant Joan, nadiu de la Picardia, al nord de França. En canvi, els compartiments pictòrics són obra del vell Pere Serra, actiu des dels anys 1350, i mostren el pes fonamental de la pintura catalana d'arrel italiana.

Obres àmbit 3

Pere de Sant Joan

Sant Pere, escultura central del Retaule de sant Pere de Cubells

Cap a 1400

184 x 52 x 42 cm

Talla en fusta policromada

Barcelona

Museu Frederic Marès

Pere Serra

Quo Vadis?, taula del Retaule de sant Pere de Cubells

Cap a 1400

118 x 135 cm

Tremp sobre taula

Múrcia

Col·lecció privada

4. Rafael Destorrents i la renovació de la miniatura

La miniatura catalana, que ja havia viscut un moment intens en el període de l'italianisme (a partir dels anys 1330), tornà a florir, amb tanta o més força, al voltant del 1400, coincidint amb l'assimilació dels models procedents del nord. Gairebé mai no hem pogut documentar la identitat dels miniaturistes –o «il·luminadors» com es deia aleshores– que intervingueren en els manuscrits catalans d'aquest període, amb l'excepció notabilíssima de Rafael Destorrents, també anomenat Rafael Gregori, que va il·lustrar el cèlebre *Missal de santa*

Eulàlia de la catedral de Barcelona, una de les obres mestres de la miniatura europea del «Gòtic Internacional».

La producció de Rafael Destorrents, com la d'altres mestres catalans i valencians del moment, mostra l'assimilació creativa dels nous models figuratius francoflamencs, mentre que en la composició de les orles es combinava la innovació amb la tradició local de signe italianista.

Obres àmbit 4

Rafael Destorrents i altres mestres anònims

Oficis de devoció privada

Cap a 1390-1400

Madrid

Patrimonio Nacional

Real Biblioteca del Monasterio de San Lorenzo de El Escorial

Rafael Destorrents

Santa màrtir

1407?

138 x 100 mm

Tremp sobre pergamí

Madrid

Fundación Lázaro Galdiano. Biblioteca

Rafael Destorrents

Sant Jordi

1407?

137 x 101 mm

Tremp sobre pergamí

Madrid

Fundación Lázaro Galdiano. Biblioteca

Rafael Destorrents

Missal de santa Eulàlia

1403

34,3 x 26,5 cm

Pintura sobre pergamí

Barcelona

Capítol de la Catedral de Barcelona, Arxiu capitular

Rafael Destorrents

Llibre dels capbreus i prestacions d'aniversaris

Cap a 1419-1420

Pintura sobre pergamí

Capítol de la Catedral de Barcelona, Arxiu capitular

Anònim actiu a Barcelona

Dels dits i fets memorables

1408

38,7 x 29 x 6,8 cm

Tremp sobre pergamí
Barcelona
Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Mestre d'Estocolm ?

Guillaume de Miers, Calendarium sive commemorationes sanctorum monachorum. Missa et officium sanctorum reliquiarum. Officia sancti Georgii et sanctae Marinae
Cap a 1400-1404
Pergamí
París
Bibliothèque nationale de France

5. El retaule, expressió distintiva de la pintura catalana

El retaule, és a dir, el moble situat darrere l'altar (*retro tabulum*), és l'expressió més genuïna de la pintura catalana sobre taula des del segle XIV. Cap a 1400 mostra ja una fesomia clarament autòctona i ha adquirit unes dimensions considerables, de manera que les delicades figuracions procedents de la França septentrional i de l'àrea neerlandesa s'han d'adaptar aquí als requeriments del gènere, el sistema de treball i les expectatives dels clients locals.

L'estructura més comuna de retaule és la que, formada per diverses taules, adopta una orientació vertical i s'organitza jeràrquicament, amb unes parts més o menys estables: un compartiment central on habitualment es representen la figura o figures dels sants titulars o de la Verge amb l'Infant, i al seu voltant un conjunt de compartiments amb escenes narratives; un compartiment cimera o «punta», on se sol representar el Calvari, i una peça horitzontal a la base, el bancal o predel·la.

Obres àmbit 5

Anònim actiu a Girona

Bes de Judes
Cap a 1420-1430
84 x 59,5 cm
Tremp sobre fusta
Col·lecció privada

Lluís Borrassà

Vocació de sant Pere, taula del *Retaule de sant Pere* de Terrassa

Cap a 1411-1414

103 x 64 cm.

Tremp sobre fusta

Terrassa

Parròquia de Sant Pere de Terrassa

Lluís Borrassà

Caiguda de Simó el Mag, taula del *Retaule de sant Pere* de Terrassa

Cap a 1411-1414

103 x 63 cm.

Tremp sobre fusta

Terrassa

Parròquia de Sant Pere de Terrassa

Lluís Borrassà

Crucifixió de sant Pere, taula del *Retaule de sant Pere* de Terrassa

Cap a 1411-1414

94 x 71 cm.

Tremp sobre fusta

Terrassa

Parròquia de Sant Pere de Terrassa

Lluís Borrassà

Retaule de la Mare de Déu i de sant Jordi

Cap a 1390-1400

280 x 235 cm

Tremp sobre fusta

Vilafranca del Penedès

Església de Sant Francesc de Vilafranca del Penedès

Atribuïda a Antoni Canet

Mare de Déu

Cap a 1402-1411

202 x 67 x 48 cm

Fusta d'àlber tallada, estucada i policromada

Tarragona

Museu Diocesà de Tarragona

Guerau Gener i Lluís Borrassà

Resurrecció de Crist

1407-1411

Tremp, daurat amb pa d'or i full metàl·lic sobre fusta

186,2 x 115,2 x 10,2 cm

Museu Nacional d'Art de Catalunya

6. El valor dels itineraris formatius

Els viatges dels artistes van ser una de les principals formes de transmissió de les novetats i d'unificació dels estils. Catalunya va acollir nombrosos artistes forans, i alguns mestres catalans també van viatjar a altres contrades. És el cas de l'escultor Pere Sanglada, que el 1394 rebé l'encàrrec de realitzar el cadirat del cor de la catedral de Barcelona. El capítol de la catedral va proporcionar-li un cavall i l'envià de viatge fins a Bruges, capital de Flandes, tot passant per Girona, Elna, Narbona, Carcassona i altres indrets. En el curs d'aquest viatge, havia de veure i prendre nota dels més bells cors i, un cop a Bruges, havia de comprar la fusta de roure necessària. Podem imaginar que en la ruta visità altres centres, com ara París o Dijon.

De nou a Barcelona, Sanglada va reunir sota les seves ordres mestres ja formats, com ara Antoni Canet, i joves aprenents, com Pere Oller. També treballà al cor Francesc Marata, que havia estat a Dijon, al costat de Claus Sluter, un dels més grans escultors de l'època.

Obres àmbit 6

Pere Joan

Ploraners del sepulcre de Ferran d'Antequera

Segon quart del segle XV

37 x 24,5 x 6,5 cm

Escultura en alabastre

Poblet, Vimbodí (Tarragona)

Abadia de Santa Maria de Poblet

Pere Sanglada

Misericòrdia del cor de la catedral de Barcelona amb homes mesurant les seves forces

Entre 1394-1399

Talla en fusta de roure

66 x 29 x 19 cm

Museu Nacional d'Art de Catalunya

Pere Sanglada

Misericòrdia del cor de la catedral de Barcelona amb home estirant un bou

Entre 1394-1399

Talla en fusta de roure

65,5 x 29,5 x 19 cm

Museu Nacional d'Art de Catalunya

Pere Oller

Fragment de predel·la amb profeta i frare (?)

Cap a 1415

Baix relleu en alabastre
52,3 x 68,1 x 11 cm
Museu Nacional d'Art de Catalunya

Pere Oller

Fragment de predel·la amb profeta i frare (?)

Cap a 1415-20

52,3 x 68,1 x 11 cm

Talla en alabastre

Girona

Museu d'Art de Girona. Fons Generalitat de Catalunya

7. Els accents de la pintura i l'escultura: una pluralitat de centres

A finals del segle XIV, l'ascendent de Barcelona sobre els territoris ibèrics de la Corona d'Aragó en el terreny pictòric es relativitza i emergeixen nous centres artístics com València o Saragossa, que s'emancipen definitivament de la primacia barcelonina.

A Catalunya, durant l'etapa del gòtic internacional, Barcelona manté el seu paper de gran centre artístic amb projecció sobre tot el país. Ara bé, tant Perpinyà, la segona ciutat més poblada, com també Girona, Tarragona, Lleida o l'àrea catalanovalenciana de la diòcesi de Tortosa prenen ara embranzida com a centres pictòrics, on treballen obradors estables i competents que donen caràcter a les escoles locals.

El panorama és en part diferent en el cas dels escultors, que es desplacen més sovint pel territori, al compàs per exemple de l'activitat lligada als programes monumentals de les catedrals. De tota manera, el pes específic de Barcelona és fonamental quant a la formació i difusió de la nova cultura figurativa.

Obres àmbit 7

Mestre del Rosselló

Calvari

Cap a 1415-1425

114,5 x 80 cm

Tremp sobre fusta

Basilea

Basilea, Kunstmuseum Basel, dipòsit de la fundació Prof. J. J. Bachofen-Burckhardt

Joan Mates

Retaule de sant Miquel Arcàngel

Primer quart del segle XV

Tremp sobre fusta

173 x 143 cm

Museu Nacional d'Art de Catalunya

Joan Mates

Retaule de santa Llúcia

Primer quart del segle XV

Tremp sobre fusta

175 x 138 x 10 cm

Barcelona

Col·lecció Casacuberta Marsans

Joan Mates

Sant Pere i sant Pau

Cap a 1421-31

195 x 130,5 cm

Tremp sobre fusta

Osca

Museo Diocesano de Huesca

Rotllí Gautier

Cap de sant Jaume el Major

1436-1437

49 x 47 x 47 cm

Escultura en pedra

Lleida

Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal

Jordi Safont

Cap de sant Jaume el Menor

1442-1443

36 x 34 x 35 cm

Escultura en pedra

Lleida

Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal

Pere Teixidor

Baptisme de Crist i Transfiguració, taules d'un retaule del Salvador

Cap a 1410-1430

84 x 89,5 x 7 cm i 85,5 x 88 x 7 cm

Tremp sobre fusta

Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal

Pere Teixidor

Sant Sopar

Cap a 1430-1445

115 x 327 cm

Pintura al tremp i pa d'or sobre fusta

Solsona

Museu Diocesà i Comarcal de Solsona

Anònim actiu a Lleida

Pere Teixidor

Retaule de Sant Antoni Abat

Cap a 1430-1445

210 x 186 cm

Tremp sobre fusta

Lleida

Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal

8. Bernat Martorell: darrer esclat de l'estil internacional a Catalunya

Fill d'un carnisser de Sant Celoni, Bernat Martorell fou la personalitat dominant en la pintura del segon quart del segle xv i liderà un dels tallers més actius de Barcelona. La conservació fora de les nostres fronteres del *Retaule de sant Jordi*—algunes de les peces del qual s'exposen en part en aquesta sala— va fer que els historiadors d'àmbit internacional coneguessin i apreciessin la seva obra ja des d'inicis del segle xx.

La fama de Martorell és ben merescuda. La seva pintura es caracteritza per una gran precisió tècnica, amb un dibuix ferm i una pinzellada minuciosa. Destaca igualment per la seva fantasia i interès vers elements anecdòtics o quotidians. Les seves obres estan plenes de personatges expressius, abillats amb barrets estrofolaris, robes de pells i rics brocats. També excel·leix en l'ús del color, i el *Retaule de sant Jordi* n'és un bon exemple; mai no s'havia vist a la pintura catalana una gamma cromàtica tan àmplia i ben contrastada, amb sorprenents tons àcids i combinacions tornassolades.

Obres àmbit 8

Bernat Martorell

Santa Llúcia reparteix el seu dot entre els pobres, taula d'un retaule de santa Llúcia

Cap a 1435

Tremp sobre taula

118 x 78 cm

Col·lecció privada

Bernat Martorell

Martiri de santa Llúcia, taula d'un retaule de santa Llúcia

Cap a 1435

Tremp sobre taula

117,5 x 72 cm
Museu Nacional d'Art de Catalunya

Bernat Martorell

Predel·la de la Passió
Cap a 1435
265 x 67 cm
Trempe sobre taula
Capítol de la Catedral de Barcelona

Julià Nofre (Giuliano di Nofri) ?

Santa Eulàlia
Cap a 1431-1435
170 x 83 cm
Escultura en terra cuita
Capítol de la Catedral de Barcelona

Bernat Martorell

Retaule de sant Miquel Arcàngel
Cap a 1440-1445
306 x 257 x 20 cm
Trempe sobre fusta
Tarragona
Museu Diocesà de Tarragona

Bernat Martorell

Judici de sant Jordi, taula del Retaule de sant Jordi
Cap a 1434-37
107 x 53 cm
Trempe sobre fusta
París
Musée du Louvre

Bernat Martorell

La flagel·lació de sant Jordi, taula del Retaule de sant Jordi
Cap a 1434-37
107 x 35 cm
Trempe sobre fusta
París
Musée du Louvre

Bernat Martorell

Sant Jordi portat al suplici, taula del Retaule de sant Jordi
Cap a 1434-37
107 x 35 cm
Trempe sobre fusta
París
Musée du Louvre

Bernat Martorell

Decapitació de sant Jordi, taula del Retaule de sant Jordi
Cap a 1434-37
107 x 35 cm
Trempe sobre fusta

París
Musée du Louvre

9. Els dibuixos amagats

Els dibuixos del dors d'aquest retaule s'executaren amb una tècnica solta i espontània, emprant el carbó i alguns tocs de creta per indicar punts de llum. L'estil permet suposar que són obra del mateix Martorell, que en altres ocasions va emprar el revers de les taules per fer esbossos. El cas més conegut, i el més ric en dibuixos, és el *Retaule de sant Pere* de Púbol (Museu d'Art de Girona), on encara es poden veure, entre d'altres, caps i bustos masculins i femenins o un vaixell molt naturalista.

De fet, l'examen del revers d'altres retaules catalans i no catalans ha permès constatar que els dibuixos i inscripcions al dors són relativament freqüents. Les taules preparades per ser pintades però encara desmuntades als tallers devien ser un suport ideal per als experiments i assajos dels mestres. Un cop muntats, però, els dibuixos van restar ocults durant segles. Els d'aquest *Retaule de sant Miquel* es mostren per primera vegada al públic.

Obres àmbit 9

Bernat Martorell

Revers del Retaule de sant Miquel Arcàngel

Cap a 1440-1445

Tarragona

Museu Diocesà de Tarragona

10. Bernat Martorell i el luxe de la pintura

Martorell no limità la seva activitat pictòrica a la retaulística, també il·luminà llibres i proporcionà models per a la realització de brodats. Les millors miniatures del *Saltiri ferial i llibre d'hores*, exposat en aquest espai, són obres autògrafes de Martorell. En el cas dels brodats, però, cal llegir entre línies l'estil del pintor, atès que els models eren interpretats pels brodadors. Barcelona comptà, al segle XV, amb importants tallers de brodadors, entre els quals

destaca el dels Sadurní. Un membre d'aquesta família, Antoni Sadurní, fou nomenat brodador de la Generalitat de Catalunya. Probablement es guanyà l'estima dels diputats gràcies a la realització dels extraordinaris *Frontal* i *Tern de sant Jordi*.

Tant els llibres il·luminats com els brodats eren productes de luxe, molt valorats a l'època. Això queda demostrat pel preu que assolí el *Frontal de sant Jordi*: 1.552 florins d'or i 3 sous, una quantitat que triplica la que obtingué Martorell per alguns dels seus retaules més importants.

Obres àmbit 10

Bernat Martorell

Saltiri ferial i llibre d'hores

Cap a 1430-1435

19,8 x 15,8 cm

Tremp sobre vitel·la

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona

Antoni Sadurní (brodat) i Bernat Martorell (model pictòric)

Frontal de sant Jordi

Cap a 1450-51

104 x 317 x 10 cm

Brodat, fil d'or, metàl·lic i de seda

Barcelona

Palau de la Generalitat de Catalunya, capella de Sant Jordi

Antoni Sadurní (brodat) i Bernat Martorell (model pictòric)

Dalmàtica del tern de sant Jordi

Cap a 1445-1450

Teixit de vellut brocat d'or, brodats amb fil d'or, altres metalls i sedes

Barcelona

Palau de la Generalitat de Catalunya, capella de Sant Jordi

Anònim (brodat)

Bernat Martorell (model pictòric) (?)

Drap de faristol amb sant Joan Evangelista

Cap a 1440

Brodat amb fil d'or, metàl·lic i de seda

Vic

Museu Episcopal de Vic

Anònim (brodat)

Bernat Martorell (model pictòric) (?)

Drap de faristol amb sant Joan Baptista

Cap a 1440

Brodat amb fils d'or, metàl·lics i de seda

11. El final d'un cicle i la pressió del realisme

Cap a 1420, i amb més intensitat a partir del 1430, una nova generació de pintors flamencs protagonitza una revolució artística comparable per la seva intensitat al Renaixement italià. Jan van Eyck, Robert Campin o Rogier van der Weyden són alguns dels protagonistes d'aquesta revolució que, a més, es va difondre ràpidament per tot Europa, a diferència del Renaixement italià, que en un principi només influencià la península Itàlica.

A Catalunya, el ressò del nou realisme flamenc es comença a notar tímidament a la dècada dels anys quaranta, i amb més intensitat cap a mitjan segle xv. Les obres que s'exposen en aquest àmbit –com també les més tardanes de Martorell– incorporen d'una manera superficial, amb esperit encara conservador, algunes de les pautes d'aquest estil més naturalista: la figura humana es fa més sòlida i volumètrica i es mou en espais més versemblants; les estances s'omplen d'elements quotidians minuciosament descrits; als paisatges es constata un major interès per la natura.

Obres àmbit 11

Jaume Ferrer

Anunciació, taula del *Retaule de la Mare de Déu de Verdú*

Cap a 1434-36

160 x 90 cm

Tremp sobre fusta

Vic

Museu Episcopal de Vic

Jaume Ferrer

Fugida a Egipte, taula del *Retaule de la Mare de Déu de Verdú*

Cap a 1434-36

160 x 90 cm

Tremp sobre fusta

Vic

Museu Episcopal de Vic

Pere Teixidor

Jaume Ferrer

Naixement i Epifania

Cap a 1440

216 x 98 x 7 cm

Tremp sobre fusta

Lleida

Museu de Lleida: Diocesà i Comarcal

Joan Antigó

Honorat Borrassà

i Taller

Taules del Retaule de sant Miquel

Cap a 1441-48

240 x 90 x 9 cm

Tremp sobre fusta

Girona

Museu Diocesà de Girona

Jaume Ferrer

Mestre de la Predel·la de la Paeria

Retaule de la Mare de Déu, sant Miquel i sant Jordi

Cap a 1445-1450

360 x 290 cm

Tremp i oli sobre fusta

Lleida

La Paeria. Ajuntament de Lleida

Pere Joan

Déu Pare

Talla en alabastre i element en fusta

113 x 84 x 43 cm

Museu Nacional d'Art de Catalunya

Activitats a l'entorn de l'exposició

“Mirades” i taules rodones

29 maig – 28 juny. Dimarts i dijous, 19 h

Davant mateix de l'obra d'art, els conservadors del MNAC Rafael Cornudella, Cèsar Favà i Guadaira Macías, juntament amb altres especialistes externs, com ara Joan Duran-Porta, o els professors de la UB Joan Domenge i M. Rosa Terés, seleccionaran una de les obres de l'exposició i ens oferiran la seva particular «mirada».

En la primera taula rodona, Stefano M. Cingolani, director de Monuments d'Història de la Corona d'Aragó; Francesc Massip (URV) i M. del Carmen Gómez (UAB) parlaran de literatura, música i manifestacions escèniques del 1400.

En la segona taula rodona, Marià Carbonell (UAB), Joan Domenge (UB) i Rafael Cornudella (MNAC) reflexionaran sobre la naturalesa de l'«estil internacional».

Lloc: Sales de l'exposició
Entrada gratuïta fins completar aforament
Programa complet: www.mnac.cat

Música a les sales. Maram Trío

17 i 20 abril, 19 h

Música dels segles XIV i XV amb peces dels Països Baixos, França, Itàlia, Castella i la Corona d'Aragó, interpretades per Mariona Sagarra (veu), Marina Albero (psalteri) i Marc Egea (viola de roda, flabiol i tamborí).

Lloc: Sales de l'exposició
Entrada gratuïta. Inscripció obligatòria al tel. 93 622 03 75

L'exposició en família

Caplletres. El món en una inicial

Descobriu tots els detalls que s'amaguen a les inicials dels manuscrits medievals: personatges, plantes, animals i elements arquitectònics, entre molts altres secrets. Us proposem que us endinseu en família en el món dels miniaturistes i copistes de la Catalunya del 1400: ompliu el vostre carnet de dibuixos tot inspirant-vos en les obres de l'exposició i acabeu la visita tot decorant la vostra inicial a l'espai familiar que trobareu al final del recorregut.

Activitat familiar no conduïda inclosa amb l'entrada

Itinerari pel barri gòtic

Ciutat, artistes i comitents a la Barcelona del 1400

7 abril – 14 juliol. Dissabtes, 11 h

Una visita comentada per la ciutat que ens permetrà conèixer el context polític, social i cultural en què es va desenvolupar el Gòtic Internacional a Barcelona. Podrem entrar a la catedral i a una part del Museu d'Història de Barcelona, veure altres obres de gran rellevància del mateix període que abasta l'exposició i establir paral·lelismes entre algunes de les més importants produccions artístiques del moment i el context urbà en què s'ubicaren.

Amb la col·laboració de la S.E. Catedral Basílica de Barcelona i el MUHBA

Punt de trobada: davant la porta principal de la catedral de Barcelona

Activitat gratuïta inclosa amb l'entrada

Inscripció obligatòria al tel. 93 622

TMB et porta al MNAC. Puja a un bus ple de llegendes

21 abril, 11.30 h i 16 h / 22 abril, 11.30 h

Mentre sou a l'autobús, escolteu les llegendes de la ciutat vinculades amb l'art gòtic. Un cop al Museu, teniu entrada gratuïta per visitar-lo.

Recorregut: Plaça Ramon Berenguer – MNAC

Inscripció obligatòria al tel. 93 622 03 75

historiesdelgotic.mnac.cat

Visita el web per conèixer les històries que hi ha darrere les obres.

Jornades de portes obertes

Dia i Nit dels Museus

Divendres 18 de maig, de 10 a 19 h

Dissabte 19 de maig, de 19 a 1 h

Nit de Montjuïc

Dissabte 14 de juliol, de 19 a 1 h

Visites comentades a l'exposició

A partir del 7 d'abril

Dissabtes, 11 h (castellà) i 12.30 h (català)

Durada: 1 h 30 min

Servei gratuït (inclòs amb l'entrada). Aforament limitat

Els aparells d'àudio es lliuren 20 minuts abans de cada visita al taulell de grups.

Per facilitar-ne l'entrega, us preguem la màxima puntualitat.

En casos excepcionals, el Museu pot variar les condicions d'accés a la visita guiada.

Promoció catàleg

Presentant l'entrada de l'exposició o la general del Museu, obtindreu un 5% de descompte en la compra del catàleg a la Botiga del MNAC (promoció vàlida fins al 15 de juliol de 2012).

Fitxa de l'exposició

Catalunya 1400 El Gòtic Internacional

Dates: del 29 de març del 2012 al 15 de juliol del 2012

Organitza: MNAC. Museu Nacional d'Art de Catalunya.

Comissari: Rafael Cornudella, cap de l'Àrea d'art gòtic del MNAC, amb la col·laboració de Guadaira Macías i Cèsar Favà.

Preu: 6 €

Horari: de dilluns a dissabte, de 10h a 19h; diumenges i festius, de 10h a 14.30h. Dilluns no festius, tancat.

Lloc: Sala d'exposicions temporals 1

Catàleg: Edició en català i castellà.

Oficina de Premsa del MNAC
Tel. 936 220 360 (ext.1016/1017)
premsa@mnac.cat

